

Pilgrimsvägen

Ett verktyg för utveckling av pilgrimsledernas
särart och innehåll

Inledning

Syfte

Under senare år har ett ramverk för vandringsleder tagits fram, som erbjuder kriterier för vandringsledningens utformning och förvaltning. Ramverkets kriterier syftar till att ”ge hela landet förutsättningar att arbeta med att harmonisera standards och regelverk kring allt ifrån skyltning till långsiktig förvaltning av vandringsturism- och pilgrimsleder.” I detta arbete, som finansierats av Jordbruksverket och Tillväxtverket, har pilgrimsrörelsen, genom Riksförbundet Pilgrim i Sverige, ingått. Ramverket har utformats så att de anknyter till FN:s hållbarhetsmål Agenda 2030.

Ett viktigt motiv för gemensam organisering av pilgrimsledningarna är att det skapar förutsättningar för utveckling och kvalitetssäkring. I det arbetet har implementeringen av det nationella ramverket en avgörande roll, men detta ramverk utgår främst från ledernas yttre förutsättningar. De delar som omfattas är visserligen ”organisering, fysisk led, upplevelse, service och kommunikation”, men med avseende på upplevelseaspekten är ramverkets riktlinjer formulerade i allmänna ordalag. Det som lyfts fram är landskap, natur- och kulturvärden samt tema. I den här texten vill vi konkretisera och fördjupa vad det är som utmärker just pilgrimsleder, och vad innebär det för hur vi tänker kring dem? Vad är pilgrimsledningens särart?

Syftet är att skapa ett verktyg som kan användas i utvecklingsarbetet med pilgrimsledningarna. Texten ingår som en del av den förstudie som föreningen Paxwalk genomför med bidrag från Naturvårdsverket under perioden september 2022 och februari 2023 med avsikten att undersöka förutsättningar och behov av samverkan och gemensam organisering av pilgrimsleder.

Under senare årtionden har arbetet med pilgrimsleder nått en tröskel där fortsatt, långsiktig utveckling ställer krav på kvalitetssäkring. Det skapar ett behov att få den organisering på plats som krävs för att upprätthålla en god förvaltning. Det är viktigt för att kunna säkerställa upplevelsekvaliteten för de som brukar lederna, men också för att de ska kunna utvecklas i samspel med naturvård och friluftsliv och i samklang med myndigheternas, civilsamhällets och näringslivets mål och intressen. För en gemensam organisering kan innehållsliga kriterier som tydliggör pilgrimsledningens särart vara värdefulla på flera olika sätt:

För en gemensam organisering kan innehållsliga kriterier som tydliggör pilgrimsledernas särart vara värdefulla på flera olika sätt:

- Innehållskriterier kan ge verktyg till att **beskriva** lederna utifrån det som skapar deras särart och på så vis utveckla vår förståelse av dem.
- Innehållsliga kriterier kan samtidigt bidra till att **avgränsa** vad som särskiljer pilgrimsleder från andra vandringsleder och på så vis slå vakt om deras särart.
- Genom att tydliggöra varför pilgrimsleder är relevanta och angelägna kan innehållsliga kriterier skapa möjligheter till **samverkan** inom pilgrimsrörelsen och tillsammans med andra.
- Innehållskriterier skapar därigenom förutsättningar för en hållbar **förvaltning och organisering**. De kan bidra till långsiktig finansiering och resursförvaltning och ge drivkraft åt arbetet att implementera ramverket för vandringsleder.
- Innehållsliga kriterier kan bidra till att utveckla bättre **kommunikationsplattformar**. Det är genom sitt innehåll och sin särart som pilgrimslederna blir intressanta för vandrare. Att förmedla information om pilgrimsleder handlar därför lika mycket om att förmedla detta innehåll och denna särart som att ge kunskap om den yttre leden.
- Innehållsliga kriterier **engagerar** människor och gör dem delaktiga. Intresset för att röja vägar, sätta upp stolpar och sitta i möten kommer som en konsekvens av att pilgrimslederna har ett innehåll som vi upplever som värdefullt. Då blir det viktigt att kunna tala om ledernas särart som en drivkraft i arbetet med att utveckla pilgrimslederna.

Samtalsunderlaget är tänkt som ett verktyg för gemensam reflektion. Förhoppningen är att kunna bidra till att hitta nya sätt att tala om pilgrimsleder och pilgrimsvandring som tar tillvara olika perspektiv, intressen och utgångspunkter men samtidigt tydliggör pilgrimsledernas särart. Resultatet kan bli ett slags gemensam orienteringskarta, där mångfald och variationsrikedom ges utrymme. Alla behöver inte ha samma inställning till pilgrimsvandring, men vi kan vara betjänta av att hitta verktyg som hjälper oss se hur olika synsätt kompletterar varandra.

Arbetet med pilgrimsleder måste bygga på samverkan, och det blir därför viktigt att utgå från kriterier som kan övervinna skillnader i språk och tankesätt som olika utgångspunkter och perspektiv kan medföra. De aktörer som samverkar kring pilgrimslederna utgår från olika uppdrag och prioriteringar. Då blir det viktigt att söka ett språk som skapar kontaktytor och gemensamma målbilder, som sätter pilgrimen i centrum och både har en öppenhet mot pilgrimstraditionen och mot samhället.

Bakgrund

Många pilgrimsleder har under senare år vuxit fram i Sverige och resten av Europa. Det är en företeelse med långa anor som fått förnyat liv. Vandrigen som religiöst uttryck är lika gammal som människan och kan påträffas inom alla religioner. Den kristna pilgrimstraditionen går tillbaka till gammaltestamentliga och nytestamentliga berättelser liksom till den tidiga kristna kyrkans historia. Sin glansperiod hade pilgrimsvandringen under medeltiden i Europa, för att minska i betydelse i samband med reformationen och upplysningstiden.

I europeisk kontext kan det växande intresset för pilgrimslederna i modern tid knytas till förnyelsen av Camino de Santiago de Compostela. Det hänger ihop med en förändrad syn på det europeiska kulturarvets betydelse och den ekumeniska trend som präglat världens kyrkor under 1900- och 2000-talet. Det kan också kopplas till det tilltagande intresset för andligt sökande och för den kristna spiritualitetens uttrycksformer. I Norden började pilgrimsvandrandet under 1990-talet finna mer fasta former, med olika pilgrimsleder och pilgrimscentra. Ofta har lederna vuxit fram genom gränsöverskridande samarbeten mellan ideella nätverk, kyrkliga organisationer och församlingar, regioner, kommuner och stat.

I vårt land samlas de olika pilgrimsföreningarna i Riksförbundet Pilgrim i Sverige, en religiöst obunden organisation som verkar för att skapa samarbeten mellan pilgrimsrörelsen och andra organisationer i samhället. Pilgrim i Sverige har som mål att öka kunskapen om pilgrimsvandrandet, inspirera till kulturevenemang och andliga upplevelser, samt att servicen längs lederna utvecklas. Pilgrim i Sverige vill lyfta fram pilgrimstraditionen i Sverige, arbeta tematiskt kring pilgrimstanken, initiera och samordna arbetet med dokumentation och märkning av leder och värna om allemansrätten.

Pilgrimsföreningen Paxwalk har satt som sin uppgift att skapa en gemensam kommunikationsplattform för svenska pilgrimsleder, och i förlängningen för hela Norden. Med utgångspunkt i arbetet med digitala kartor är det Paxwalks ambition att fungera som en samlande och utvecklande kraft i arbetet med pilgrimsleder. Paxwalk samverkar med Riksförbundet Pilgrim i Sverige och har som ambition att solidariskt företräda pilgrimsrörelsens intressen.

Pilgrimsvandringens särart

I detta avsnitt kommer vi att tala om pilgrimsvandringens och pilgrimsledens särart, hur förståelsen av pilgrimsvandringen måste anknyta till en förståelse av vandringen som existentiell händelse och hur förhållande mellan begreppen turist och pilgrim kan tolkas. Vi kommer också visa hur detta uttrycks i definitionen av en pilgrim hos Green Pilgrimage Network.

Särart

Det finns en omfattande pilgrimslitteratur. Både i Norden och i övriga världen ges det årligen ut biografier, reseskildringar och guideböcker, bönböcker, meditationsböcker, handböcker, teologiska texter, historiska framställningar, vetenskapliga undersökningar och avhandlingar om pilgrim. I alla dessa texter ges det olika ledtrådar till vad som är pilgrimsvandringens och pilgrimsledens särart.

Något som är gemensamt för de flesta tolkningar av pilgrimsvandring är tanken att den har **en andlig eller existentiell betydelse**. Det är både en yttre och en inre vandring. Även om inte alla som vandrar på en pilgrimsled aktivt förhåller sig till det är pilgrimsvandringen tänkt att kunna fungera som en symbol för människans livsvandring. Pilgrimsvandringen vill få oss att reflektera över vem vi är. Den kan leda till ett möte med oss själva och med det som för oss är tillvarons andliga eller existentiella grund, det som i kristen tradition förknippas med ordet Gud. Den kan ge upphov till förändring, omställning eller omvändelse.

Många skulle hävda att den **historiska anknytningen** är det mest kännetecknande för pilgrimslederna. Självklart är pilgrimstanken förankrad i historien, i de bibliska texterna och den kristna traditionen. Pilgrimsvägarna till Jerusalem och Rom är de mest självklara exemplen på det. På motsvarande sätt anknyter Olavs-, Birgitta- och Jakobslederna till sina speciella traditioner.

Pilgrimslederna förmedlar emellertid inte bara ett historiskt innehåll utan vilar på en tradition som är levande och föränderlig. Den blir till en livstolkning och ett förhållningssätt. Ibland skapas det också nya pilgrimsmål och vägar. Begreppen **”pilgrimstradition”** och **”pilgrimstanke”** kan ge uttryck för detta samspel mellan historia och samtid, mellan det som förut sagts, tänkts och gjorts i olika situationer och det vi nu själva säger, tänker och gör. I varje tid tillförs nya erfarenheter och synsätt. Förståelsen av vad en pilgrim är, pilgrimstanken, är därför alltid ny.

För en del är det inte det historiska utan **vandringen i naturen** som är det centrala. Det är denna andliga erfarenhet som har betydelse snarare än någon bestämd plats eller historiska händelser. Det gudomliga möter pilgrimen i solgläntan, uppe på berget eller vid havsbandet. Det heliga anas i fågelns flykt eller i det fallande regnet. Det är i själva livet, i samhörigheten med skapelsen, som pilgrimen erfar det heligas närhet och närvaro. I naturen vaknar vår förundran, vår hänförelse över livets rikedom och skönhet.

Vandringen kan vara **en solidaritetshandling**, en väg till omställning och ett sätt att påverka och inspirera andra. Pilgrimsvandringen kan bli ett uttryck för gemensamt ställningstagande och personligt lärjungeskap. Den blir ett uttryck för engagemang, för medvetandegörande och ställningstagande: ett vittnesbörd. Den symboliska kraften i att vandra tillsammans har alltid varit kraftfull – och i kristen tradition har den funnits sida vid sida med den mer inåtvända, kontemplativa pilgrimsvandringen.

För någon är det rörelsen, samtalen, bönen, tystnaden och gemenskapen som är det viktigaste. Det skapar en möjlighet att möta sitt eget inre. Vandringen skapar **ett sammanhang för andlig fördjupning, återhämtning och växt**. Den skapar en rytm att vila i, att bara vara – i steget och i andningen. Tankarna kan få fritt spelrum, eller ännu hellre, bli stilla. Vandringen blir till en bön eller kontemplation som involverar alla sinnen, hela kroppen.

För ytterligare någon kan det vara upplevelsen av att få lämna vardagen och det välbekanta för att gå ut i en annorlunda, främmande och oförutsägbar verklighet som är lockelsen. Där kan livsförändrande möten och erfarenheter skapas. Pilgrimsvägen blir **ett sätt att öppna sig för förändring och förnyelse**. Det finns något livgivande i att få leva så under en tid – men "lätt packning" - utan ha allt planerat och bestämt, att ta emot varje dag som en gåva.

Det kan finnas många fler sätt än dessa att tolka en pilgrimsvandring på. Möjligheterna är oändliga. Pilgrimserfarenheten är dessutom ofta mångdimensionell och mångtydig. Den talar till oss på flera olika plan samtidigt.

Pilgrimsvandring som existentiell händelse

I reformatorisk tradition är det i synnerhet som symbol för det kristna livet som pilgrimsmotivet levtt vidare, inte minst i en pietistisk tradition. Pilgrimsvandringen blir en bild för vår livsresa från vaggga till grav, och vidare därbortom. Pilgrimsvandringen kan emellertid inte reduceras till en symbol eller bild utan att något går förlorat. Vandringen är en konkret, existentiell händelse, en händelse som kan påverka hur vi ser på tillvaron och uppfattar våra liv.

Livet ställer oss ofrånkomligt inför existentiella händelser: olyckor och sjukdomar, barnafödande, vuxenblivande, förälskelse, arbetslöshet eller pension, uppbrott och skilsmässor. Det är erfarenheter som kan få oss att ifrågasätta det vi tagit för givet och som skapar nya livsbetingelser. Vi går från den ena krisen till den andra, vi lämnar något för att kunna bli något nytt, vi tvingas omvärdera livet och omdefiniera oss själva. Det kan vara både smärtsamt och skrämmande men är också ett villkor för utveckling.

Religionen erbjuder riter och myter som syftar till att föra oss genom dessa olika kriser och ge oss tolkningar av dem, så att vi kan förstå dem som existentiella händelser. Dop, konfirmation, vigsel och begravning är exempel, men också den söndagliga gudstjänsten med sin inbjudan till förlåtelse, försoning och upprättelse. Genom riterna och myterna kan händelser i våra egna liv sättas i samband med en gemensam berättelse, en gemensam erfarenhet. Min egen erfarenhet kan speglas i en större erfarenhet. På ett liknande sätt fungerar sagor, sånger, dikter, litterära texter, teaterpjäser, bildkonst och andra gestaltningar som ett slags spegelytor som ger oss redskap att tolka våra egna liv i ljuset av andras erfarenheter.

Vår förmåga att hantera existentiella händelser påverkar vår känsla av sammanhang och mening. Att erbjuda sådana förutsättningar är därför helt avgörande både för att vi ska kunna må bra som enskilda personer och för att vi tillsammans ska kunna bygga motståndskraftiga samhällen präglade av sammanhållning och solidaritet.

Pilgrimsvandringen – en existentiell gestaltning

Att betrakta pilgrimsvandringen som existentiell händelse får konsekvenser för hur vi förstår pilgrimsledernas innehåll. Det är visserligen möjligt att beskriva lederna utifrån ett bestämt tema eller en historisk anknytning. Vi kan också beskriva dem som ett sätt att uppleva det andliga i naturen eller som ett sätt att komma bort från vardagens rutiner för att söka en djupare mening i tillvaron.

Dessa olika beskrivningar har emellertid en begränsning. De bygger på föreställningen att det går att på förhand beskriva vad en pilgrimsvandring är. De ger ett slags innehållsförteckning, men lyckas inte fånga pilgrimsvandringen som existentiell händelse.

En resa kan ha ett i viss mån förutsägbart innehåll. Vi kan veta vart vi reser, vilka platser vi kommer att besöka, hur vi kommer att färdas, var vi kommer att sova och vad vi kommer att äta. Det som gör en vandring till en pilgrimsvandring kan emellertid inte uttömmande beskrivas genom sådana yttre kriterier utan endast *i och genom erfarenheten av att pilgrimsvandra. Vandringen är en gestaltning av pilgrimens situation i tillvaron. Hon involveras i tolkningen av livet. Det är en transformativ och skapande process, och därför något vars innehåll inte kan beskrivas på förhand.*

Som existentiell gestaltning är pilgrimsvandringen både en yttre och en inre erfarenhet. Den är lika mycket en förflyttning i ett yttre geografiskt som i ett inre andligt landskap. Pilgrimen erbjuds inte bara ett visst upplevelseinnehåll. Hon deltar i vandringens urrit och urmyt.

Även om ledens särart i någon mån kan beskrivas utifrån det som förutsätts vara dess innehåll, så är det alltså när vandringen som existentiell gestaltning berör oss och involverar oss som vi blir pilgrimer, i upplevelsen av det som inte på förhand kan beskrivas eller förutses. Det är lika mycket genom att följa leden som att komma vilse som vandringen formas till en existentiell händelse.

Det är i samspelet mellan det väntade och det oförutsedda som mening skapas, i det fria, spontana, skapande mötet. Det är i "det som händer" som tillvaron kan framträda som "det andra" och medmänniskan som "den andre", den som är autonom och fri i förhållande till mig. Det är också i sådana möten som vi anar det andligas dimension i tillvaron, närvaron av det heliga.

I den norska långtidsplanen för pilgrimslederna talas det om pilgrimsvandringen som "en resa som berör". Det kan tyckas vara en mycket bred och diffus beskrivning av pilgrimsvandringen, men fångar ganska tydligt detta grundläggande drag som vi här talar om som gestaltning. Pilgrimsleden erbjuder en form och struktur, men dess mening skapas lika mycket av det som överskrider formen och bryter mönstret.

Pilgrim eller turist

”Turist” och pilgrim” kan uppfattas som motsatta förhållningssätt, men de kan också ses som närbesläktade och överlappande fenomen. Somliga upplever ett motstånd mot att tala om pilgrimsvandring som ett slags religiös turism, medan andra inte ser något problematiskt i att tala om pilgrimsturism.

Det som skiljer pilgrimsfärden från andra resor är intentionen att bli delaktig i en existentiell händelse. Pilgrimsvandringen bygger på ett förhållningssätt som står i motsättning till ett konsumtionstänkande. Därför blir det problematiskt när vi främst ser pilgrimen som ”konsument” och betraktar pilgrimslederna som ”produkter” som ska ”marknadsföras”.

När pilgrimsleder saluförs som ett slags kommodifierad erfarenhet finns risken att pilgrimsvandringens särart urholkas, att det inte ges utrymme för människans längtan och sökande efter det som inte låter sig ägas, köpas eller förtingligas.

Samtidigt kan naturligtvis varje resa, när vi minst anar det, bli en existentiell händelse. Varje resa är därför också en potentiell pilgrimsresa. Det är snarare i pilgrimens grundhållning än i vandringens yttre former som det särskiljande pilgrimsperspektivet kommer till uttryck. Sedan är det förstås ändå så att pilgrimens grundhållning får konsekvenser för de yttre formerna.

Den bakomliggande tanken om två motsatta förhållningssätt är inte ny. Det är inte heller medvetenheten om att pilgrimsvandringens andlighet kan urholkas och förvanskas genom att till exempel underställas ekonomiska eller politiska intressen.

Reformationen riktade sin kritik mot avlatshandeln som förknippades med pilgrimsvandringar och pilgrimsplatser. För reformationen stred det mot tanken på den fria, oförtjänta nåden. Kyrkan gjorde Guds nåd till en handelsvara för att få makt över människor och berika sig själv. Det var ett avgörande skäl till att pilgrimsvandring fördömdes och förbjöds i protestantiska länder.

Likväl återkom pilgrimstanken i nya former, till exempel genom de bildningsresor som från och med upplysningstiden kom att kallas både pilgrimsresa, ”peregrinatio”, och ”grand tour”, det uttryck som ”turism” stammar från.

Dessa hade sitt ursprung i de studieresor till olika lärosäten som inte minst blivande präster ända sedan medeltiden ofta gjorde. Även om bildningsresan med tiden blev en mer allmän företeelse i de bildade och välbärgade samhällsklasserna, och inte alltid hade uttalat religiösa motiv, syftade den till att ge resenären karaktärsdanande och andligt formativa möten med olika kulturer i historia och samtid. Den gav på så vis den resande tillgång till en mer kosmopolitisk världsbild.

Bildningsresans genombrott sammanfaller med en förändrad syn på religionen, där den gamla, uppenbarelsereigionen skulle ersättas av en mer rationell religion, inspirerad av filosofer som Kant och Hegel. Det låg i tidsandan att föra samman andligt sökande, inte med gamla religiösa traditioner, utan med utforskandet av naturen och den mänskliga kulturen.

Människan utvecklas och förädlas både andligt, moraliskt och intellektuellt genom sin förtrogenhet med konstnärliga uttryck, nya filosofiska tankar och vetenskapliga synsätt, historiska platser och samtida kulturella metropoler. Även upptäcktsresor och vetenskapliga expeditioner kunde tolkas som såväl vetenskapliga projekt och som andliga företag. Så finner vi till exempel Carl von Linné tala om sina resor som "peregrinationes".

I och med att en växande medelklass börjar växa fram under slutet av 1800-talet kommer nya kulturella mönster att ta form där sommarnöjen, nöjesresor, kulturell konsumtion, idrott och hälsofrämjande aktiviteter blev en reell möjlighet för fler människor. Bildningsresan levde kvar som ett ideal inom mindre grupper, till exempel bland akademiker, konstnärer och författare, men det var massturismen som kom att dominera, särskilt under efterkrigstidens ekonomiska högkonjunktur då det blev möjligt för fler människor att resa.

Fokus försköts alltmer, inom ramen för det moderna samhällets masskultur, till behovet av återhämtning, förströelse och underhållning. Detta i sin tur skapade snart olika motrörelser där sökandet efter mer genuina och unika erfarenheter prioriterades, t ex genom tåg och båtluftning, äventyrsresor och friluftsliv.

När vi talar om en skillnad mellan "turisten" och "pilgrimen" återspeglar det en motsättning i vårt sätt att tänka och att förhålla oss till världen, som kan beskrivas som en konflikt mellan det dialogiska och det förtingligande förhållningssättet. Denna konflikt är en del av våra livsvillkor och därför är det inte så att turisten enbart står under det förtingligande förhållningssättet och pilgrimen under det dialogiska. Dessa förhållningssätt befinner sig i ett ständigt växelspel. Den som träder in i en kyrka som turist kan gå ut som pilgrim, berörd av det heliga. Så kan varje turist som upplever en ny plats beröras och drabbas av hänförelsen inför det ofattbara och oförklarliga i tillvaron, det som inte kan ägas av någon och varken kan köpas eller säljas. Därför kan ingen pilgrim heller frigöra sig helt från de konsekvenser som det förtingligande förhållningssättet för med sig.

I den kristna traditionen ser vi två sätt att hantera det. Det ena är det asketiska sättet där den troende strävar efter att genom självrannsakan urskilja det som skiljer henne från Gud, och på så vis göra sig fri genom att ge upp jakten på makt, rikedom och status, för att i stället söka leva på livets egna villkor. Det andra sättet är att genom engagerat och livsbejakande tjänande "i världen" vara till välsignelse och verka för det som är gott. Asketism och aktivism är i grund och botten uttryck för ett och samma förhållningssätt. Det kan i lika hög grad komma till uttryck genom klostrets kontemplativa bön som i ett soppkök.

Ja, det asketiska undandragandet och det aktivistiska engagemanget är förbundna med varandra och beroende av varandra. Båda bygger på motståndet mot de krafter som vill reducera livet genom att förtingliga och förminska det. I pilgrimsvandringen kan båda dessa förhållningssätt komma till uttryck.

Vad får det för konsekvenser för hur vi ska tänka om pilgrimsturism? Pilgrimer ger med tiden upphov till en "pilgrimsindustri". De stora pilgrimsorterna skulle inte ha utvecklats om de inte gav ekonomisk vinst åt någon. Det kan vara av godo och av ondo. Det kan skada samhälle och natur men även ge upphov till nya möjligheter.

Det blir därför viktigt att bevara en balans mellan viljan att utveckla och tillgängliggöra pilgrimsleder och pilgrims mål och att begränsa antalet pilgrimer till långsiktigt hållbara nivåer. Så fort en helig plats exploateras för ekonomiska syften finns risken att det heliga reduceras till ett upplevelseinnehåll, en handelsvara, och att mänskliga, sociala och ekologiska hänsyn offras på vinstintressenas altare. Att Herrens hus kan bli ett rövarnäste är ingen ny insikt, men varje gång det blir tydligt kan också en relevant kritik av de förtingligande och förmins-kande krafterna formuleras.

Som pilgrimer kan vi även bruka det materiella på ett ansvarsfullt sätt som bidrar till att bygga upp och skänka hälsa och liv åt skapelsen och våra medmänniskor. Som västerlänningar lever vi ekonomiskt privilegierade liv och kan låta våra ekonomiska resurser komma till användning på konstruktiva sätt. I kyrkornas råd för pilgrimer till det heliga landet finner vi exempel på en sådan hållning. Pilgrimen ska inte bara bidra till sin egen förvandling utan också till den situation som människor i det heliga landet verkar i, genom att ge stöd åt dem som drabbas av, och undvika att bidra till sådant som ger upphov till förtryck och konflikt.

När vi blir engagerade och delaktiga i andra människors liv, när vi ger stöd åt de krafter som verkar för ett hållbart samhälle och för att minska effekterna av ekonomisk ojämlikhet, när vi stödjer lokalt näringsliv eller lokala kulturella och sociala initiativ, när vi väljer fossilfria transportmedel eller äter närodlat ekologisk mat under vår pilgrimsfärd, då blir vi en del av den omställning som kan ge världen hopp. Sett ur det perspektivet kan det vara en viktig uppgift för pilgrimsrörelsen att vara en förebild och inspiration för turismnäringen i stort.

Pilgrimsvandringen som existentiell händelse i sju steg

Inom den internationella och mångreligiösa nätverket Green Pilgrimage Network har det föreslagits sju steg som kan känneteckna en pilgrimsfärd. Dessa steg kan fungera som ett sätt att beskriva pilgrimsfärden som en existentiell händelse:

- Mindfulness – att börja se sig själv som en pilgrim snarare än som någon som reser från punkt A till B.
- Resan – att upptäcka att resan har ett egenvärde och ett "eget liv". Den inbjuder oss att upptäcka något som vi inte på förhand kan veta vad det är. Den är inte bara ett medel för att uppnå ett bestämt mål.
- Vänskap och omsorg – att bli medveten om de människor du färdas med och varför ni färdas tillsammans, att upptäcka vad var och en för med sig och att ärligt uppmärksamma de spänningar som kan finnas.
- Upplysning, sökande, utforskande, förståelse, uppenbarelse – att komma till insikt om den berättelse som fört dig ut på pilgrimsfärden, din egen berättelse.
- Delaktighet, "absorption", zen – att ge upp din roll som observatör för att bli en del av omvärlden, landskapet, och av den andres berättelse.
- Observation, uppskattning och lovsång – att verkligen bli medveten om och se det landskap som du färdas genom.
- Transformation, metamorfos, transcendens – att öppna sig för insikten att du vid resans slut kommer att vara en annan person än den du var när du gav dig av.

